

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ВІСНИК

АГРАРНОЇ НАУКИ ПРИЧОРНОМОР'Я

Науковий журнал

*Виходить 4 рази на рік
Видається з березня 1997 р.*

Випуск 4 (74) 2013

Том 1

Миколаїв
2013

<http://visnyk.mnau.edu.ua/>

Засновник і видавець: Миколаївський національний аграрний університет.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ №19669-9469ПР від 11.01.2013 р.

Згідно з Постановою ВАК України від 14.04.2010 р. № 1-05/3 видання включено до переліку фахових видань.

Головний редактор: В.С. Шебанін, д.т.н., проф., чл.-кор. НААНУ

Заступники головного редактора:

І.І. Червен, д.е.н, проф.
К.М. Думенко, д.т.н., доц.
В.П. Клочан, к.е.н., доц.
М.І. Гиль, д.с.-г.н., проф.
В.В. Гамаюнова, д.с.-г.н., проф.

Відповідальний секретар: Н.В. Потриваєва, д.е.н., доц.

Члени редакційної колегії:

Економічні науки: О.В. Шебаніна, д.е.н., проф.; Н.М. Сіренко, д.е.н., проф.; О.І. Котикова, д.е.н., проф.; Джулія Олбрайт, PhD, проф. (США); І.В. Гончаренко, д.е.н., проф.; О.М. Вишневська, д.е.н., доц.; А.В. Ключник, д.е.н., доц.; О.Є. Новіков, д.е.н., доц.; О.В. Скрипнюк, д.ю.н., проф.; О.Д. Гудзинський, д.е.н., проф.; О.Ю. Єрмаков, д.е.н., проф.; В.І. Топіха, д.е.н., проф.; В.М. Яценко, д.е.н., проф.; М.П. Сахацький, д.е.н., проф.; В.С. Дога, д.е.н., проф. (Молдова).

Технічні науки: Б.І. Бутаков, д.т.н., проф.; К.В. Дубовенко, д.т.н., проф.; В.Д. Будак, д.т.н., проф.; С.І. Пастушенко, д.т.н., проф.; А.А. Ставинський, д.т.н., проф.; В.П. Лялякіна, д.т.н., проф. (Росія).

Сільськогосподарські науки: В.С. Топіха, д.с.-г.н., проф.; Т.В. Підпала, д.с.-г.н., проф.; А.С. Патрева, д.с.-г.н., проф.; В.П. Рибалко, д.с.-г.н., проф., академік НААН України; І.Ю. Горбатенко, д.б.н., проф.; І.М. Рожков, д.б.н., проф.; В.А. Захаров, д.с.-г.н., проф. (Росія); С.Г. Чорний, д.с.-г.н., проф.; М.О. Самойленко, д.с.-г.н., проф.; А.К. Антипова, д.с.-г.н., доц.; В.І. Січкарь, д.б.н., проф.; А.О. Лимар, д.с.-г.н., проф.; А.П. Орлюк, д.б.н., проф.; В.Я. Щербаков, д.с.-г.н., проф.; Майкл Бьоме, проф. (Німеччина).

Рекомендовано до друку вченою радою Миколаївського національного аграрного університету. Протокол № 3 від 26.11.2013 р.

Посилання на видання обов'язкові.

Точка зору редколегії не завжди збігається з позицією авторів.

Адреса редакції, видавця та виготовлювача:

54020, Миколаїв, вул. Паризької комуни, 9,

Миколаївський національний аграрний університет,

тел. 0 (512) 58-05-95, www.visnyk.mnau.edu.ua, e-mail: visnyk@mnau.edu.ua

© Миколаївський національний аграрний університет, 2013

УДК 338.439:633.1(477):001.895

РОЗВИТОК ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ПРИЧОРНОМОРСЬКИХ ОБЛАСТЯХ

В.С. Шебанін, доктор технічних наук, професор, член-кор. НААНУ

Ю.А. Кормишкін, здобувач

Р.В. Данильченко, здобувач

Миколаївський національний аграрний університет

У статті розглянуто розвиток зерновиробництва в Україні і її Причорноморських областях. Виявлено існуючі проблеми. Запропоновано низку заходів щодо усунення наявних недоліків.

Ключові слова: зерновиробництво, площі зернових, валовий збір, урожайність, рентабельність, зернобобові, пшениця, кукурудза.

Постановка проблеми. Зерновиробництво – одна з провідних галузей сільського господарства України. Родючі ґрунти та природно-кліматичні умови України дозволяють ефективно вирощувати практично всі зернові культури і одержувати такі обсяги високоякісного зерна, яких достатньо для задоволення як внутрішніх, так і зовнішніх потреб. Тому не є випадковим, що наша країна за обсягами виробництва зерна довгі роки посідала передові позиції у світі. Однак останніми роками вони певною мірою були втрачені. У зв'язку зі здійсненням в Україні певних економічних реформ останніми роками спостерігається нестабільність розвитку зернової галузі, помітні коливання валових зборів зерна по роках, велика різниця в показниках діяльності передових і відстаючих сільгосп підприємств. Між тим зерновиробництво визначає експортний потенціал та продовольчу безпеку країни. Тому вони мають бути відроджені вже найближчими роками. І це можливо лише на основі інноваційної діяльності.

Зерно і продукти його переробки все більше набувають особливої важливості як продовольство стратегічного при-

© Шебанін В.С., Кормишкін Ю.А., Данильченко Р.В., 2013

значення і як головні харчові продукти, придатні до тривалого зберігання та транспортування. Розвиток зерновиробництва визначає не тільки рівень забезпечення населення зерно-продуктами, а і покращує умови господарювання сільсько-господарських підприємств, а також позитивно впливає на стабілізацію соціально-економічної ситуації в країні.

Необхідність вирощування зерна в Україні викликана і тим, що воно є найважливішим джерелом доходів переважної більшості сільськогосподарських підприємств, і головним видом експортної продукції країни, і тим, що воно є сировиною для переробної і харчової промисловості, а водночас значною частиною кормових ресурсів тваринництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку зернового господарства як на макро-, так і на регіональних рівнях розглядаються у працях В.І. Бойка, О.Ю. Єрмакова, В.М. Жука, О.В. Захарчука, І.В. Камінського, І.В. Кобути, М.Г. Лобаса, П.М. Макаренка, А.О. Мармуль, В.Я. Месель-Веселяка, П.Т. Саблука, Н.М. Сіренко, В.П. Ситника, А.М. Худолій, І.І. Червена, О.М. Шпичака та інших. Однак, незважаючи на це, поки що все ж залишаються недостатньо вивченими і вирішеними питання, пов'язані з розвитком зерновиробництва.

Метою статті є висвітлення розвитку зерновиробництва України і її Причорноморських областей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Природно-кліматичні умови України повною мірою відповідають потребам зерновиробництва і дозволяють вирощувати належні обсяги якісних урожаїв його продукції. Україна поступово повертає собі імідж житниці Європи і набуває статусу важливого оператора на світовому ринку зерна.

Уявлення про динаміку розвитку зерновиробництва в нашій країні надають матеріали таблиці 1.

Наведені в табл. 1 дані свідчать, що в динаміці по аналізованих роках єдина закономірність у зміні досліджуваних показників відсутня. Порівняння ж звітнього (2012) року з базовим (1995) роком показує, що абсолютно за всіма показниками 2012 рік був кращим, ніж 1995-й. При цьому, не зважаючи

на те, що площа зернових культур зросла лише на 5,9%, але завдяки підвищенню урожайності (на 28,4%) валовий збір зерна у цілому за досліджені роки збільшився на 36,2%, що є позитивним явищем. Найбільші ж позитивні зміни склалися за показником «виробництво зерна на 1 особу», який зріс на 53,9%.

Таблиця 1

Розвиток зерновиробництва в Україні*

Показники	Роки						2012 р. у % до 1995 р.
	1995	2000	2005	2010	2011	2012	
Площа зернових та зернобобових, тис. га	13962,5	12586,8	14605,2	14575,7	15321,3	14792,1	105,9
Валовий збір, тис. т	33929,8	24459,0	38015,5	39270,9	56746,8	46216,2	136,2
Урожайність, ц/га	24,3	19,4	26,0	26,9	37,0	31,2	128,4
Виробництво зерна на 1 особу, кг	659	497	807	856	1242	1014	153,9

*Побудовано за даними [4]

Як показав проведений нами по Україні аналіз, в динаміці за останні роки спостерігалось поступове зменшення питомої ваги сільськогосподарських підприємств і відповідне збільшення частки господарств населення у виробництві зерна. Зокрема, якщо у 1995 році по Україні в цілому в них вироблялося 91,9% зернових та зернобобових, то у 2000 – 81,6, 2005 – 75,7, 2011 – 78,1%.

Вважаємо, що вказані зміни не є позитивними, оскільки у розвитку сільськогосподарських підприємств останніми роками відбулися значні коливання. Такий свого роду узагальнюючий показник їх діяльності, як рівень рентабельності в динаміці за досліджувані роки і по рослинництву в цілому, і в тому числі – по зерновиробництву, як бачимо з рис. 1, в період з 1995 по 2005 рр. в Україні спостерігалось поступове зниження рівня рентабельності і рослинництва, і зерновиробництва в цілому. У 2010 і 2011 роках стан справ у цьому плані покращився, але у 2012 р. знов відбулося його зменшення, що значною мірою було викликано несприятливими погодними умовами звітного року.

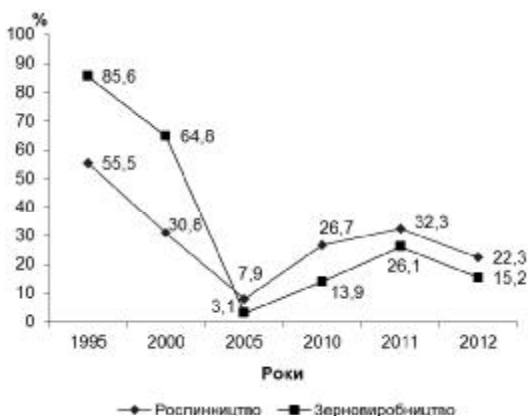

Рис.1. Рівень рентабельності продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах України*

*Побудовано за даними [4]

Зроблене нами групування зернових і зернобобових культур за розмірами зібраної площі свідчить, що у 2012 р. кількість сільськогосподарських підприємств (включаючи фермерські господарства) з площею до 50 га в Україні складає 54,4%, з площею 1000-2000 га – 5,6%, більше 2000 – 3%. Слід відмітити, що розміри посівних площ впливають на урожайність зернових культур. Цей показник по вказаних групах за розмірами площ зернових складає відповідно 16,7; 33,1 та 41,1 ц/га.

У розвитку зерновиробництва у нашій країні досить значне місце належить її південним областям – Миколаївській, Одеській та Херсонській. Інформацію про те, як змінювалися за 1995-2012 рр. площі зернових та зернобобових культур, наведено на рис. 2.

З наведених даних видно, що у Миколаївській, Херсонській областях аж до 2011 р., а в Одеській – до 2010 року відбувалося поступове зростання площ посівів зернових та зернобобових культур, а після цього – зменшення. У 2012 р. у порівнянні з базовим 1995 роком загальна площа зернових культур збільшилася: по Одеській області на 207,9, по Миколаївській – на 79,4, Херсонській, навпаки, зменшилася на 99,9 тисяч гектарів.

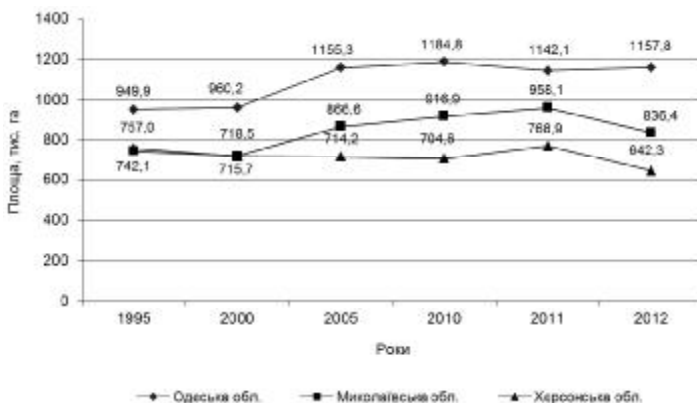

Рис. 2. Площа посіву зернових та зернобобових культур по областях Півдня України*

*Побудовано за даними [5-7]

Зміни, що відбулися в площах зернових культур досліджуваних областей, звичайно ж, відобразилися і на обсягах виробництва їх продукції і на урожайності, про що можна судити за даними табл. 2.

Таблиця 2

Валові збори зерна та рівні урожайності зернових культур*

Показники та роки	Область			Україна в цілому
	Миколаївська	Херсонська	Одеська	
Валовий збір, тис. т				
2010	2207,7	2928,7	1514,8	39270,9
2011	2628,2	3194,3	2481,1	56546,8
2012	1268,3	1880,4	1055,2	46216,2
Питома вага області в Україні, %				
2010	5,6	7,5	3,9	100
2011	4,6	5,6	4,4	100
2012	2,7	4,1	2,3	100
Урожайність, ц/га				
2010	25,1	25,5	22,1	26,9
2011	28,4	29,2	32,4	37,0
2012	16,3	17,1	18,2	31,2

*Побудовано за даними [5-7]

Як бачимо, частки всіх трьох Причорноморських областей в загальноукраїнському валовому зборі зерна у динаміці за аналізовані роки коливалися. Єдина закономірність в їх зміні відсутня. Порівнюючи ж один з одним **2010** і **2012** роки, необхідно вказати, що по всіх трьох областях мало місце зменшення розмірів досліджуваного показника, а це, звичайно ж, є негативним явищем.

У зміні валових зборів зерна і по Україні в цілому, і у всіх трьох аналізованих областях єдина закономірність відсутня. Найбільшими вони були у **2011** році, а найменшими: по країні в цілому – у **2010** р., по Причорноморських областях – у **2012** р. Така ж сама ситуація склалася і по урожайності, що викликано насамперед посушливими умовами останніх років на Півдні.

Різні зернові культури, як відомо, відрізняються далеко не однаковими рівнями урожайності, про що можна судити за даними табл. 3.

Найбільш високу урожайність у досліджені нами роки мали: на Миколаївщині – кукурудза, на Одещині – рис, а на Херсонщині у **2010** р. – кукурудза, а у **2011-2012** рр. – ячмінь і рис. Найнижчою урожайність була: по гречці – на Миколаївщині (усі три роки), а на Одещині і Херсонщині – два роки, що свідчить про необхідність перегляду як сортового складу посівів, так і технологій їх вирощування. Стосовно ж порівняння трьох аналізованих областей, слід відмітити, що в різні роки стан справ з урожайністю по різних культурах помітно відрізнявся.

Як видно з таблиці, по більшості видів зернових культур у зміні рівнів урожайності в динаміці по Україні в цілому відбувалися помітні коливання. У той же час в цілому по Україні по житу, вівсу і рису склалася позитивна тенденція до підвищення цього показника. Однак, слід визнати, що досягнуті в Україні рівні урожайності, на жаль, є значно більш низькими, ніж у розвинених країнах світу.

У світі найвищі темпи росту виробництва мають кукурудза і соя. Причому, у ресурсах зерна кукурудза займає перше місце, пшениця – друге, рис – третє, соя – четверте.

В Україні кукурудза у 2011 р. за обсягами виробництва посіла перше місце серед зернових культур – 22,8 млн т (пшениця – 21,6 млн т). Виробництво сої (2,3 млн т) значно перевищило виробництво гороху, що відповідає світовій тенденції розвитку виробництва зернобобових [1].

Таблиця 3

**Урожайність основних зернових культур, ц/га*
(всі категорії господарств)**

Зернові культури	Миколаївська обл.			Одеська обл.			Херсонська обл.			Україна в цілому		
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Пшениця	28,5	30,7	17,3	28,3	31,9	19,4	23,9	33,5	15,7	26,8	33,5	28,0
у т.ч.:												
озима	28,6	30,7	17,4	28,3	31,9	19,4	24,3	34,8	15,8	27,1	33,9	28,0
яра	17,7	19,6	11,8	19,0	19,4	20,7	11,0	21,0	8,7	21,0	25,4	27,5
Ячмінь	20,6	23,3	12,9	21,5	26,0	16,2	18,1	28,2	19,8	19,7	24,7	21,1
у т.ч.:												
озимий	22,6	24,5	13,8	24,0	27,7	15,6	19,4	28,9	20,2	22,4	27,4	19,6
ярий	16,7	21,3	12,6	15,1	21,9	16,8	14,8	25,3	13,4	18,3	23,4	21,4
Жито	18,7	24,3	13,4	22,4	23,7	18,8	14,1	15,4	10,7	16,7	20,7	22,7
Овес	15,0	15,0	10,7	15,3	16,5	13,6	13,2	18,6	15,1	14,8	18,1	20,9
Просо	15,0	15,9	6,7	14,1	14,1	8,5	14,2	10,7	5,6	13,7	17,8	10,3
Гречка	9,6	10,2	4,2	10,3	5,6	2,8	9,3	7,6	9,6	6,7	9,9	8,7
Рис	-	-	-	44,0	50,3	43,1	47,3	60,5	65,6	50,5	57,3	62,1
Кукурудза	43,2	46,6	24,9	41,0	39,9	16,9	52,9	52,4	49,6	45,1	64,4	47,9
Зернобобові	18,2	14,8	13,1	15,0	12,7	10,5	14,1	12,9	10,2	15,1	14,6	15,6

*Побудовано за даними [5-7]

За розробками В.М. Жука [2], Україна потенційно здатна щорічно формувати квоту світового резерву зерна ООН у 10 і більше мільйонів тонн та не тільки зберігати таке зерно, а й за розпорядженням доставляти його за призначенням. У найближчій перспективі очікується значне й швидке зростання обсягів світової торгівлі зерном. Головними його імпортерами

стануть країни Азійського регіону. При цьому Китай буде імпортером пшениці і рису. Ураховуючи вказане, Україні необхідно організувати спільні з іншими країнами підприємства по випуску високопродуктивних сільгоспмашин, адаптованих до умов нашої країни, а також заводів із глибокої переробки зерна. Водночас слід організувати спільно із закордонними партнерами виробництво екологічно чистої продукції.

Виробництво зерна і в перспективі залишиться провідною галуззю аграрного сектора нашої країни. Причому його роль буде поступово зростати. За розрахунками науковців [3], площі посівів зернобобових культур в Україні необхідно збільшити до 1,5-2,0 млн га.

Для забезпечення належного розвитку зерновиробництва необхідно, щоб кожне господарство правильно визначало для себе співвідношення площ посіву озимих і ярих зернових культур – з тим, щоб одержати найбільш високі обсяги високоякісного зерна і раціонально використовувати свої трудові ресурси. Основними завданнями подальшого розвитку зерновиробництва в нашій країні є: освоєння прогресивних технологій вирощування зерна; створення товаровиробникам необхідних для їх діяльності умов; удосконалення кредитно-фінансової, цінової і податкової політики; формування механізму економічного розвитку галузі з урахуванням вимог ринку; усунення великої кількості посередників і організація прямих зв'язків виробників з ринками збуту своєї продукції (як внутрішніми, так і зовнішніми); здійснення належної професійної підготовки кадрів, зайнятих вирощуванням та переробкою зерна.

Список використаних джерел:

1. Безуглий М. Д. Стан, основні тенденції розвитку сільського господарства України протягом 2011 року та напрями розвитку в 2012 році / М. Д. Безуглий, С. М. Кваша // Економіка АПК. — 2012. — № 4. — С. 3—13.
2. Жук В. М. Наукове обґрунтування стратегічних запасів зерна: перспективи України в умовах глобалізації / В. М. Жук // Економіка АПК. — 2012. — № 5. — С. 19—25.
3. Камінський І. В. Розвиток ринку зернобобових культур в Україні / І. В. Камінський // Економіка АПК. — 2012. — № 4. — С. 59—63.
4. Сільське господарство України за 2012 р. : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. — К., 2013.
5. Сільське господарство Миколаївської області за 2012 р. : статистичний збірник / Головне управління статистики у Миколаївській області. — Миколаїв, 2013.

6. Сільське господарство Одеської області за 2012 р. : статистичний збірник / Головне управління статистики в Одеській області. — Одеса, 2013.
7. Сільське господарство Херсонської області за 2012 р. : статистичний збірник / Головне управління статистики в Херсонській області. — Херсон, 2013.

В.С. Шebанин, Ю.А. Кормышкин, Р.В. Данильченко. Развитие зернопроизводства в Украине и ее Причерноморских областях.

Рассмотрено развитие зернопроизводства в Украине и ее Причерноморских областях. Выявлены существующие проблемы. Предложена система мероприятий по устранению имеющихся недостатков.

V. Shebanin, Y. Kormyshkin, R. Danilchenko. The development of the grain production in Ukraine and its Black Sea regions.

The development of the corn production in Ukraine and its Black sea regions is discussed in the article. The actual problems are revealed. The system of measures to eliminate the existing shortcomings is proposed.

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

<i>В.С. Шибанін, Ю.А. Кормишкін, Р.В. Данильченко.</i> Розвиток зерновиробництва в Україні та її Причорноморських областях.....	3
<i>О.М. Вишневська.</i> Сутність і складові економічної безпеки країни	12
<i>Н.М. Сіренко, А.В. Нурка.</i> Проблема диспаритету цін в контексті ціноутворення на ринку сільськогосподарської продукції	20
<i>Г.М. Запша.</i> Структурні зрушення власності на землю в процесі ринкових трансформацій сільського господарства....	28
<i>А.В. Богославська.</i> Регіональний туристичний кластер – ключовий пріоритет розвитку рекреаційно-туристичної індустрії Південного регіону.....	36
<i>Т.А. Томнюк, В.І. Рошило.</i> Удосконалення процедур контрольно-перевірочної роботи податкових органів.....	43
<i>Р.В. Левкіна.</i> Імідж підприємств овочівництва як передумова їх стійкості позиції на ринку	50
<i>О.С. Альбеценко.</i> Еколого-економічні аспекти використання земель сільськогосподарського призначення	56
<i>Н.О. Шишпанова.</i> Основні фази процесу відтворення трудового потенціалу сільських територій	64
<i>Н.В. Бобровська.</i> Еколого-економічні аспекти використання природних ресурсів.....	70
<i>А. Гербст.</i> Влияние истинной стоимости на управление производительностью.....	78
<i>О.Б. Дацко.</i> Сучасні тенденції експорту-імпорту м'яса в Україні.....	86

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

<i>Л.К. Антипова.</i> Шкідливі об'єкти у посівах пшениці озимої....	95
<i>Г.Б. Гладун, Ю.Г. Гладун.</i> Удосконалення лісомеліоративного забезпечення агроландшафтів Миколаївської області.....	103

Р.І. Беспалько, Ю.Ю. Воронюк. Автоматизована система ведення державного земельного кадастру як інструмент управління землями сільськогосподарського призначення....	110
В.М. Світовий, І.Д. Жил'як. Вміст нікелю та хрому в чорноземі опідзоленому та пшениці озимій	118
О.В. Бутрим. Низьковуглецевий напрямок розвитку рослинництва як запорука сталого землекористування	123
Д.А. Абрамов. Визначення параметрів «ґрунтової лінії» темно-каштанових ґрунтів Правобережного степу України за допомогою супутникової інформації	132
І.А. Бойко. Охорона підземних джерел – як метод управління якістю питних вод	136
Н.В. Новікова. Особливості біохімічного складу крові свиней з різною адаптаційною нормою в умовах племзаводу ТОВ «Фрідом фарм бекон»	143
М.А. Волков. Фізіологічні особливості реакції серцево-судинної систему у дітей шкільного віку на фізичне навантаження	149

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

С.А. Богза, Г.В. Теплякова. Визначення перспективного набору критеріїв аутентичності національних вин.....	158
Г.О. Іванов. Розрахунки розмірних ланцюгів методами максимум-мінімуму та ймовірним	165
В.Р. Черлінка. Особливості побудови растрової гідрологічно-коректної цифрової моделі мікрота мезорельєфу засобами ГІС GRASS	174
С.М. Анастасенко, І.О. Григурко. Можливість модернізації та автоматизації токарних верстатів застарілої конструкції	183
В.О. Кудря. Вплив аеродинамічних властивостей органічних добрив на якість розподілу по поверхні ґрунту.....	190
І.І. Ревенко, К.Д. Веселівський. Вдосконалення стригальної машинки.....	197

Наукове видання

Вісник аграрної науки Причорномор'я
Випуск 4(74), том 1 – 2013

Технічний редактор: *О.М. Кушнарьова.*
Комп'ютерна верстка: *Ю.В. Антонович.*

Підписано до друку 26.11.2013. Формат 60 x 84 1/16.
Папір друк. Друк офсетний. Ум.друк.арк. 12,88.
Тираж 300 прим. Зам. № _____. Ціна договірна.

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського національного аграрного університету
54020, м.Миколаїв, вул.Паризької комуни, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4490 від 20.02.2013 р.